

ЭСЛТП Энциклопедический словарь-справочник лингвистических терминов и понятий. Русский язык: В 2 т. / А.Н. Тихонов, Р.И. Хашимов, Г.С. Журавлева и др. / под общ. ред. А.Н. Тихонова, Р.И. Хашимова. – М.: Флинта: Наука, 2008. – Т.1. – 840 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Предисловие. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 606 с.
2. Ахманова О.С. Терминология лингвистическая / О.С. Ахманова // ЛЭС. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. Баран Я.А. До питання про фразеологічну термінологію / Я.А. Баран // Теорія та прагматика термінологічної лексики: тези доповідей республіканської науково-методичної конференції (Хмельницький, 28–30 травня, 1991 р.). – К.: НМК ВО, 1991. – С. 4-6.
4. Белый В.В. Структурная и семантическая характеристика терминов в современном русском языке (На материале лингвистической терминологии): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.01 “Русский язык” / В.В. Белый. - М., 1982. – 34 с.
5. Булатецька Л.І. До проблеми неоднозначності лінгвістичної термінології в тексті / Л.І. Булатецька // Теорія та прагматика термінологічної лексики: Тези доповідей республіканської науково-методичної конференції (Хмельницький, 28–30 травня, 1991 р.). – К.: НМК ВО, 1991. – С. 8-9.
6. Глазова О.П. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / О.П. Глазова, Ю.Б. Кузнецова. – К.: Педагог. преса, 2005. – 288 с.
7. Головин Б. Н. Лингвистические термины и лингвистические идеи / Б.Н. Головин // Вопросы языкознания. – 1976. – № 3. – С. 20-34.
8. Головин Б.Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
9. Єрмоленко С.Я. Рідна мова: Підручник для 5-го класу / С.Я. Єрмоленко, В.Т. Сичова. – К.: Грамота, 2005. – 240 с.
10. Заболотний О.В. Рідна мова: Підручник для 5-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / О.В. Заболотний, В.В. Заболотний. – К.: Навч. книга, 2005. – 288 с.
11. Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кінця XIX – початку XX століття: дис...канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / В.В. Захарчин. – К., 1995. – 185 с.
12. Куликова И.С. Введение в металингвистику / И.С. Куликова, Д.В. Салмина. – СПб: “САГА”, 2002. – 352 с.
13. Молодец В.Н. Немецкие эквиваленты русских грамматических терминов: учебное пособие / В.Н. Молодец. – Харьков: ХГУ, 1982. – 117 с.
14. Рогач Л.В. Семантична основа лінгвістичних термінів в українській та англійській мовах: дис... канд. філол. наук: 10.02.15 / Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород, 2000. – 191 арк. [2].

УДК 811.161.2'37

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ ПЕРШОЇ ПОЛОВНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Медвідь Н.С., к. філол. н., доцент

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Статтю присвячено дослідженню лінгвокультурного простору української соціально-психологічної прози першої половини ХХ ст. Дослідження здійснено на матеріалі художніх творів Івана Багряного, Галини Журби, Уласа Самчука.

Ключові слова: лінгвокультурема, лінгвокультурний простір, лінгвокультурологічне поле, лінгвокультурологічна інтерпретація, лінгвокультурна інформація, лінгвокультурний концепт.

Медведь Н.С. ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО УКРАИНСКОЙ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ В. / Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженка, Украина.

В статье анализируется лингвокультурное пространство украинской социально-психологической прозы первой половины ХХ в. (на материале художественных произведений Ивана Багряного, Галины Журбы, Уласа Самчука).

Ключевые слова: лингвокультурема, лингвокультурное пространство, лингвокультурологическое поле, лингвокультурологическая интерпретация, лингвокультурная информация, лингвокультурный концепт.

Medved N.S. THE LINGUACULTURAL SPACE OF UKRAINIAN SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PROSE OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY / Glukhiv National Pedagogical University named after Alexander Dovzhenko, Ukraine.

The article deals with the studying of linguaculturemes in Ukrainian social-psychological prose of the first half of the XX century. The research is carried out on the basis of artistic works of Ivan Bagryanyj, Galyna Zhurba, Ulas Samchuk.

Key words: linguacultureme, linguacultural space, linguacultural fiel, linguacultural interpretation, lingvocoultournia information, lingvocoultourniy contsept.

У словесній палітрі української соціально-психологічної прози Івана Багряного, Галини Журби, Уласа Самчука як вияви національної культури важливе місце займають лінгвокультуреми, які в семантичній структурі мовного знака поєднують лінгвальні та екстралінгвальні значеннєві плани.

Лінгвокультурема як одиниця лінгвокультурології недостатньо вивчена сьогодні, теоретичні засади та методологічні положення її аналізу розроблені лише частково у працях Л.Мацько, М.Шевченко, В.Воробйова, К.Бусуриної, А.Бухонкіної та ін. Досі дискусійним залишається питання дефініції лінгвокультуреми, структурних компонентів її значення, ідентифікації, опису та систематизації лінгвокультуремних одиниць.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою вивчення семантико-стилістичних особливостей лінгвокультурем у творах художньої літератури.

Мета статті – опис семантико-стилістичні особливості лінгвокультурем у парадигмах авторської мовотворчості. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: з'ясувати семантичні особливості лінгвокультурем-вербалізаторів концептуальних відношень “людина–суспільство” та “людина–культура”.

Лінгвокультуреми та їх інформаційні сегменти відображають у тексті сутність творчої особистості письменника, його філософсько-естетичні переконання. Індивідуальні пріоритети письменника в номінативному та образному використанні лінгвокультурем, зумовлені авторським психосоціотипом, позначаються на індивідуально-авторській картині світу. На основі глибокого пізнання життя митець створює власні прийоми відображення культурних явищ дійсності у художньому тексті.

Твори української соціально-психологічної прози першої половини ХХ століття характеризуються ідейно-тематичною спорідненістю, єдністю наскрізних образів. Ці характеристики є об'єднувальними для художньої прози І.Багряного, Г.Журби, У.Самчука, які своє надзавдання вбачали у правдивому відображенні людини як представника свого народу та певної лінгвокультури.

Письменники звертаються до різних мовно-стилістичних засобів вираження лінгвокультурем, створюючи національний тип героя свого народу, формуючи поверхневий та глибинний смисл твору. Проте важливе місце в авторському тезаурусі займають знакові лінгвокультуреми доби (часто загальнолюдські, що зазнають національного переосмислення), які зафіксовані у досліджуваних текстах. Типовими для української соціально-психологічної прози І половини ХХ століття є лінгвокультуреми, які відображають як власне українське, так і загальнолюдське та іноземне бачення світу.

Серед лінгвокультуремних одиниць у художньому мовленні І.Багряного, Г.Журби, У.Самчука, наскрізними є лінгвокультуреми “українець”, “дух”, “душа”, “серце”, “доля”, які кожен письменник по-своєму осмислює, виокремлює в них актуальні семи, надає відповідного функціонального навантаження.

Порівнюючи вживання лінгвокультурем у творах І.Багряного, Г.Журби, У.Самчука, можна зробити висновок про варіювання їх лінгвокультурного значення в авторських текстах.

Функціонально навантаженою в українській соціально-психологічній прозі є лінгвокультурема “українець”, яка набуває різних тлумачень на смисловому та стилістичному рівнях. Одним із чинників диференціації актуалізованого у текстах смислу є час написання твору. Твори Г.Журби, написані у першій чверті ХХ століття, характеризуються невизначеною самоідентифікацією українців, які часто отожднюють себе з руськими: - *Що ж за тії українці, мойку?* – *Та ось де ж ми з вами.* – *Як?.. Та ж ми руські!* – *Руські?* – *кацани,*

а ми українці [1, с. 57], що частково властиво і творам У.Самчука: *Йшов. Бо був рускій, і дід мій був рускій... Хто знав, що москаль вкрав ім'я наше... Який чорт міг одразу помітити його овечу шкуру* [3, с. 510], на відміну від її функціонування в художньому мовленні І.Багряного.

В І.Багряного та У.Самчука порівняно з Г.Журбою лінгвокультурема “українець” частіше характеризується конотативною семою “національно самосвідома людина”, “патріот”, “борець”: *Вся влада, український народ, у твоїх руках. Виконай свій святий обов'язок, стань у ряди народної армії* – скиглить плакат [4, с. 122].

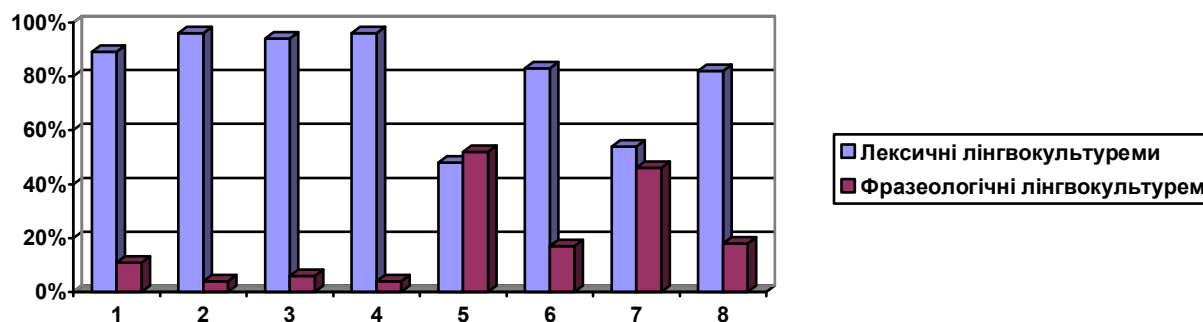
Відрізняється і значеннєвий план лінгвокультуреми “українець”. Якщо у Г. Журби в основному – це “мужик”, “Іван”, “селянин”, в У. Самчука – “господар”, “газда”, то в І. Багряного – “інженер”, “архітектор”, “художник”. Вживання автором таких вербалізацій засвідчує рівень культури та освіченості героїв. Адже показовим для Івана Багряного є художньо-словесне моделювання українського світу інтелігенції, на відміну від Г. Журби та У. Самчука, які відображають світобачення селянина.

Письменники з українською душею та українським способом мислення, будуючи власну концепцію світу, актуалізують вертикальний контекст національної символіки та метафорики лінгвокультурею “дух/душа”. У них простежується спільність в осмисленні лінгвокультуреми “дух” із семою “сила волі”, “душа” – “найбільша цінність людини”. Акценти в осмисленні словесних образів “дух” та “душа” в авторських текстах розташовані таким чином: у Галини Журби “дух” – це життєва сила, “душа” – внутрішня мінливість та суперечливість, на що вказують контрастні атрибути “зажурена”, “грішна” і “непорочна”, “біла”; в І.Багряного “дух” є багатограним – це надприродна істога, сила, ідея, “душа” – ідеалізований світ, про що свідчать епітетні характеристики “чиста”, “кришталева”, “любляча”, “велика”, “золота”, “цира” та мікроконтексти “безсмертна душа, яка не хоче вмирати”, “душа... піднімалась, як фенікс з попелу”, “зберегти душу”; в У. Самчука “дух” – настрої, вподобання, смаки, творець, “душа” – “місце усіх найважливіших життєвих почуттєво-емоційних процесів”: “у душі творився страшний суд”, “в душі повно страху”, “вперта”, “безсмертна”, “розумна”.

У мовних контекстах Г.Журби, І.Багряного, У.Самчука лінгвокультурема “серце” осмислюється як емоційно-чуттєвий світ людини. У Г.Журби лінгвокультурема набуває значення “звертання до близької людини”, “осередок тепла та щирості, душевного болю, злоби”; в І.Багряного – “людина”, “осередок радості, тривоги”, “любов”, в У.Самчука – “місце локалізації почуттів, переживань”, “життя”, “смерть”, “кохання”.

Лінгвокультурема “доля” в контекстуальному оточенні творів письменників актуалізує загальномовні традиційні значення “неминучість”, “майбутнє”, “збіг подій”. У художньому мовленні письменників лінгвокультурема актуалізує додаткові семи, зокрема у Г.Журби – “недоля”, в І.Багряного – “небезпечний гравець для людини”, “мачуха”, “життя”, “смерть”, в У.Самчука – “вища сила”, “історія”, “свобода”.

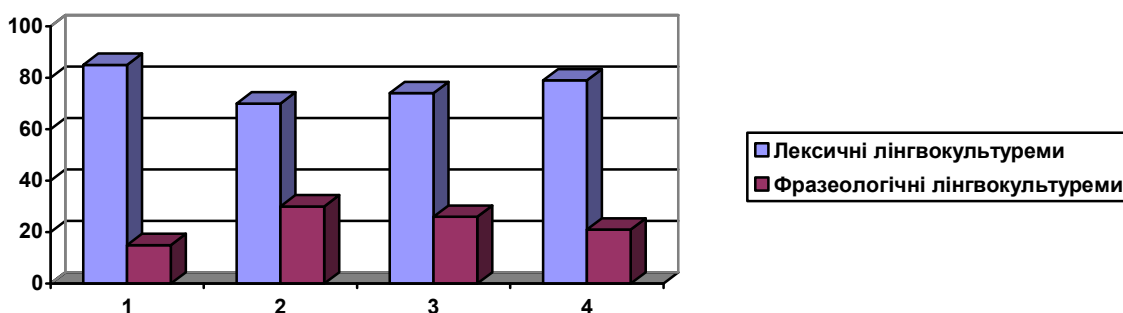
Досліджуючи парадигму лінгвокультурологічних полів “людина”, “народ”, “громада”, “родина”, “дух”, “душа”, “серце”, “доля”, визначили кількісну перевагу лексичних одиниць над фразеологічними (мал.1), що зумовлено, на нашу думку, більшим ступенем відкритості лексичної системи мови для новотворів.

Мал. 1. Діаграма динаміки лексичних та фразеологічних експлікацій лінгвокультурологічних полів:

- 1 – людина;
- 2 – народ;
- 3 – громада;
- 4 – родина;
- 5 – дух;
- 6 – душа;
- 7 – серце;
- 8 – доля.

Виділені типи лінгвокультурум за функціональними сферами культури (художньо-мистецькі, православно-християнські, політичні, побутові) різною мірою представлені у творах письменників. Загальна закономірність у досліджуваних текстах соціально-психологічної прози залишається незмінною щодо співвідношення лексичних та фразеологічних одиниць серед художньо-мистецьких, православно-християнських, політичних та побутових лінгвокультурум (мал. 2.).

Мал.2. Діаграма динаміки лексичних та фразеологічних експлікацій лінгвокультурум:

- 1 – художньо-мистецьких;
- 2 – православно-християнських;
- 3 – політичних;
- 4 – побутових.

Художньо-мистецькі та православно-християнські найбільш продуктивні у творах І. Багряного, політичні та побутові широко представлені в усіх творах аналізованих письменників.

Галина Журба український світ творить експліцитно та імпліцитно у мовних одиницях типу: “бунтарська кров”, “українська земля”, “суспільні рухи”, “національна свідомість”, “волелюбний дух українського селянина”, “Житомир” тощо. Національне відродження в Україні авторка пов’язує з боротьбою та зброєю, якою для її героїв став вогонь. Від архетипної лінгвокультурами “вогонь” у тексті сформувався синонімічний ряд: Палій – вогонь – жаринка. У контексті лексема “вогонь” уживається не лише із значенням “зброя”, а й із символічними “суддя”, “правдолюбець”, “захисник покривджених”: – *Ще мій дід, було, казав: як святий вогонь не розсудить, то ніхто не розсудить* [1, с. 17], *Це ж за твою кривду. Думаєш, вогонь не знає, де йому зайнятись? Не по правді – не буде горіти; це я тобі кажу* [1, с. 17].

Змальовуючи світ українських селян, письменниця часто звертається до побутових лінгвокультурум (“сіра сорочка”, “піч”, “цимбали”, “хата”, “кожух”, “коровай”), зустрічаються православно-релігійні (“прощав гріхи”, “каюся”, “божитися”) та художньо-мистецькі (“пісня”, “полотно”). Лінгвокультурум на позначення образів зовнішнього світу в Г.Журби значно більше, ніж лінгвокультурум, що експлікують внутрішній світ героїв. Очевидно, це зумовлено особливим світовідчуттям автора, прагненням осмислити закономірності життєвих подій, довкілля.

Лінгвокультурумний словник мовотворчості Івана Багряного представлений різними типами лінгвокультурум за сферою функціонування: художньо-мистецькими (“пісня”, “музика”, “Бетховен”, “Шопен”, “Штраус”), православно-християнськими (“Бог”, “Ісус Христос”, “Юда”, “Каїн”, “хрест”), політичними (“Україна”, “кулак”, “ворог народу”, “СРСР”), побутовими (“каша”, “кутя”, “хліб”, “сало”). Проте у досліджуваних текстах І.Багряного переважають лінгвокультурами, що відображають внутрішній світ людини, створюють образ сучасника в умовах лінгвокультурної ситуації доби. У контексті вони набувають індивідуалізованих мікрозначень.

Серед лінгвокультурум більшою мірою у творах І.Багряного, а також У. Самчука зустрічаємо значну кількість радянських новотворів (*ветеран ВЧК-ОГПУ-НКВД, чекіст, енкаведисти, захватчіки соціалістической родини, НКВД, штаб Духоніна, Чека, райх, органи “революційної законності”, колективізатори, раднарком*).

Найширше в творах У.Самчука представлені побутові лінгвокультурами на позначення страв і напоїв волинян (“паска”, “хліб”, “ковбаси”, “печеня”, “вареники”, “смажена капуста”, “млинці”), які часто містять вказівку на соціальний стан людини, диференціюють буденний і святковий побут.

Принагідно вживаються православно-християнські лінгвокультурами, зокрема на позначення назв релігійних свят, які в текстах часто вживаються для відліку часу: *на Різдво, на Великдень, під Великдень, перед Водохрещами*.

Ключовою лінгвокультуурою-символом соціально-психологічної прози У.Самчука є “земля”, яка у народній уяві осмислюється як символ материнства, прародителька та годувальниця всього живого. Письменник розширює розуміння значення землі до “втілення Бога, Неосяжного Духа”: *Земля найбільше щастя – більша*

за любов, за життя. Земля найбільший скарб – більший за золото і коштовні речі. Земля – сон мільйонів поколінь, казкове привабливе єство, містична сила космосу, наснага слабих і дужих. Золото, краса, любов, молодість і вічний учитель мудрості! От що земля [2, с. 414].

Отже, лінгвокультуреми у парадигмі авторського мовомислення відзначаються специфікою художньої їх рецепції у тексті та способами вираження їхньої семантики, проте спорідненість концептотеми соціально-психологічної прози І.Багряного, Г.Журби, У.Самчука забезпечує єдність оцінки реалій та подій I половини XX століття на лінгвокультуремному рівні. У перспективі подальших пошуків лишається вивчення лінгвокультури в українській мовній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журба Г. Зорі світ заповідають... / Галина Журба // Дзвін. □ № 10 (600). – Жовтень. – 1994. С. 17-64.
2. Самчук У. Марія. Куди тече та річка / Улас Самчук. – К.: Наук. думка, 2005. – 416 с.
3. Самчук У. Волинь: [роман]: у 3 ч.: Т. 1 / Улас Самчук. – К.: Київська правда, 2005. – 584 с.
4. Самчук У. Марія. Хроніка одного життя: [роман] / Улас Самчук; [підг. тексту та післямова С.П. Пінчука]. – К.: Укр. письменник, 2007. – 191 с.

УДК 811.161.2'38:070.41

ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ БАГАТОСПОЛУЧНИКОВОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ)

Мелкумова Т. В., викладач

Державний вищий навчальний заклад “Криворізький національний університет”

У статті розкриваються комунікативно-прагматичні функції стилістичної фігури багатосполучниковості (полісиндетону). Особливості використання багатосполучниковості з'ясовуються на матеріалі публіцистичного й інформаційного мовлення.

Ключові слова: багатосполучниковість, комунікативно-прагматична функція, стилістична фігура, публіцистичний стиль, інформаційне мовлення.

Мелкумова Т. В. ПРАГМАТИЧЕСКАЯ РОЛЬ МНОГОСОЮЗИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ МАСС-МЕДИЙНЫХ ТЕКСТОВ) / Государственное высшее учебное заведение “Криворожский национальный университет”, Украина

В статье раскрываются коммуникативно-прагматические функции стилистической фигуры многосоюзия (полисиндетона). Особенности использования многосоюзия выясняются на материале информационной и публицистической речи.

Ключевые слова: многосоюзие, коммуникативно-прагматическая функция, стилистическая фигура, публицистический стиль, информационная речь.

Melkumova T. V. THE PRAGMATIC ROLE OF POLYSYNDETON (ON THE BASIS OF MASS MEDIA SPEECH) / State institution of higher education “Kryvyi Rih National University”, Ukraine

The article considers the communicative-pragmatic functions of the polysyndeton's stylistic figure. The peculiarities of the polysyndeton's usage are ascertained on the basis of information and publicistic speech.

Key words: polysyndeton, communicative-pragmatic function, stylistic figure, publicistic style, information speech.

Мовознавці й літературознавці дотримуються спільної позиції щодо тлумачення терміна “багатосполучниковість”, під яким розуміють зумисне нагромадження сполучників (іноді прийменників) зі стилістичною метою, зокрема для підсилення кожного з компонентів висловлювання [1, с. 335; 2, с. 308; 4, с. 229; 8, с. 73; 6, с. 161; 7, с. 253; 9, с. 447; 10, с. 241]. Синонімічна назва – полісиндетон; антонімічним виражальним засобом синтаксису є безсполучниковість (асиндетон).

Стилістична фігура “багатосполучниковість” широко досліджена на матеріалі художніх текстів [3; 5; 11], найбагатших на виражальні й зображальні мовні засоби. Використання полісиндетону посилює прагматичність і мас-медійного мовлення, вплив якого на свідомість реципієнтів зростає з кожним днем, як і кількість друкованих й електронних мас-медійних одиниць (газет, передач тощо). Метою статті є визначити й схарактеризувати комунікативно-прагматичні функції багатосполучниковості в мас-медійних текстах. Джерельною базою послужили матеріали журналу “Сучасність”, газет (“Вісті Придніпров'я”, “Голос України”, “Персонал плюс”, “Україна молода”, “Українське слово”), телепередач (“Дуель”, “Один за всіх”, “Свобода слова”, “ТСН. Тиждень”).